

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Katedra právních dějin

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Iracionální důkazní prostředky-ordál soubojem

Předkládá: Vladimír Haník

Vedoucí bakalářské práce: JUDr.Mgr. Vendulka Valentová

Prohlášení

Prohlašuji tímto, že jsem tuto bakalářskou práci na téma Iracionální důkazní prostředky-ordál soubojem zpracoval samostatně a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal způsobem pro vědeckou práci obvyklým.

Podpis a datum

Poděkování

Rád bych tímto poděkoval celé katedře právních dějin, neboť bez jejich vstřícného přístupu by tato práce nikdy nevznikla.

OBSAH

Úvod s5

Kapitola 1. Pojem ordál.....s6

1.1 Definice pojmu ordál.....s7

1.2 Pojetí ordálů.....s9

1.3 Ordál soubojem.....s10

1.4 Další druhy ordálů.....s13

Kapitola 2. Ordál soubojem v odrazu doby.....s17

2.1 Ordál za doby Karlovy.....s17

2.2 Ordál soubojem v řádu práva zemského.....s18

Kapitola 3. Konec ordálů.....s20

3.1 Zánik ordálů.....s20

3.2 Ordál nebo duel?.....s22

Kapitola 4. Příklady ordálů a duelů.....s26

4.1 Příklady ordálů.....s26

4.2 Duel.....s30

4.3 Příklady duelů.....s33

Závěr.....s36

Resumé.....s38

Zdroje.....s39

1.1 Literatura.....s39

1.2 Internetové zdroje.....s40

Obrazové přílohy.....s41

Úvod

Tuto práci, jak již její samotný název napovídá, hodlám dedikovat rozboru iracionálních důkazních prostředků napříč vymezeným úsekem právní historie. Meritem by měl být především ordál soubojem, avšak takto specifický pojem, byť v povědomí laické veřejnosti značně rozšířen pod názvem boží soud, nelze vyložit bez souvislostí. A to souvislostí především logických a taktéž historických. Proto v textu hodlám pojednat i o různých jiných typech iracionálních důkazních prostředků, jako jsou například ordály vodou, ohněm, či přísahou.

V první, nejdůležitější kapitole se budeme zabývat především definicemi. Každá práce, která se svou formou a svým obsahem snaží přiblížit vědeckému pojetí nahlížení na problém, by právě na definice měla klást značný důraz. Jakkoliv se nám to může zdát zbytečné a místy i nudné, jsou to právě definice, tedy přesné vymezení pojmů, tím pravým základem kvalitní práce. Vymezíme-li si správně pojem, určíme tak nejen hranice, ve kterých se budeme pohybovat, ale můžeme tím také nastínit, jak daný termín chápeme, právě tím, že určitou definici upřednostníme. Zdálo by se, že pro termín boží soud, který je do značné míry rozšířen, bude snadné vybrat jednu definici, o kterou následně opřeme celý tento projekt.

Druhá kapitola se bude zabývat ordálem soubojem na našem území a to konkrétně ve 14. Století. Uvedeme si zde podrobný popis konání ordálu na dvoře Karla IV. Druhou částí kapitoly bude boží soud soubojem v Řádu práva zemského, který je jednou z nejzachovalejších ukázek právního myšlení své doby.

Třetí kapitola nebude svým obsahem striktně vědecká, neboť si v ní dovolím na základě relevantních faktů formulovat vlastní názor. Rozebereme zde problém, kdy (a zda vůbec) ordály skončili a nedošlo-li k transformaci ordálů do duelů. V tomto ohledu hodlám svůj názor obhájit, neboť si myslím, že i přes zjevné rozdíly mezi božím soudem a duelem, je možné najít jejich společnou myšlenku napříč právní historií.

Ve čtvrté kapitole se budeme věnovat konkrétním příkladům. V její první části si uvedeme několik božích soudů soubojem z našeho (soubojově poněkud chudšího) prostředí i z jiných evropských zemí, se zaměřením na dobře probádané případy. Druhá část bude věnovaná duelům. Zde se budeme zabývat nejenom několika příklady, ale také samotnou definicí podstaty duelů, jejich historií i několika technickými detaily.

Kapitola 1. Pojem ordál

Následující kapitola bude pojednávat o samotné podstatě termínu ordál- boží soud. Dojde v ní na důkladný rozbor pojmu, jak bylo již řečeno výše, správné pochopení pojmu, nikoliv prostá memorace znění jeho definice, nám může umožnit skutečný náhled do problému a dovolí nám do jisté míry formulovat vlastní myšlenky do kvaziteorií. První kapitola také bude obsahovat podrobnější rozbor několika vybraných druhů božích soudů, jako je ordál vodou a ohněm. Podrobnějšímu rozboru zde podrobíme i ordál soubojem, který mně osobně připadá nejzajímavější. V této části ho však pouze nastíníme, abychom s ním dále mohli pracovat. Ke komplexnímu pochopení je třeba kapitoly nenásilně propojit, nikoliv nahlížet na ně, jako na samostatné celky.

1.1 Definice pojmu ordál

Ordál, neboli jinak také boží soud, není nic jiného než termín pro označení iracionálního důkazního prostředku. S iracionálními důkazními prostředky se v dnešním právu až na naprosté výjimky vůbec nesečkáme¹. Jejich opakem jsou důkazní prostředky racionální- tedy *z rozumem odůvodněných úvah vycházející*², které dnes považujeme za naprosto samozřejmé (např. znalecký posudek, výslech svědků, záznam kamerového systému aj.). V tuto chvíli je již naprosto zřejmé, že termín iracionální důkazní prostředky, je termínem, který vytvořila novodobá právní věda k deskripci historického pojmu a do jisté míry ukazuje i směr, jakým se novodobý náhled na právo ubírá. V době největšího rozmachu ordálů, by žádného soudce rozhodně nenapadlo označit ordál za iracionální, neboť pojetí správného, racionálního a víry do jisté míry splývalo.

Jak lze tedy definovat iracionální důkazní prostředek? Jedná se o takový důkaz ve sporu, jehož výsledek je nezávislý na logickém myšlení, ve valné míře je přítomna víra v ovlivnění výsledku vyšší bytostí-bohem nebo bůžkem. Je velice zajímavé sledovat, u kterých národů ordály vznikaly a u kterých nikoliv. Vždy bylo přítomno nějaké silné božstvo, jež i přes své povahové vady ctílo pravdu a u svých vyznavačů bylo v úctě. Absenci tohoto faktoru považují za hlavní důvod, proč v římském právu iracionální důkazní prostředky (tak, jak jsou později chápány) téměř nenalezneme.

¹ Tuto výjimku spatřuji společně s mnoha autory např. v přísaze na Bibli u US soudů.

² www.slovník-cizich-slov.abz.cz

Protiargumentem může být víra v časté zásahy bohů do života smrtelníků -zobrazená v mnoha římských dramatech³. Pojetí bohů jako bytostí s lidskými charakterovými vlastnostmi nepovažují za překážku, neboť severské národy až do násilné kristianizace ordály respektovali, přičemž jejich bohové vykazovali mnoho lidských vlastností⁴. O tom, jednalo-li se o tradici spíše křesťanskou, nebo pohanskou viz další oddíl. Shrňeme-li tedy dosavadní teorii, jako ordále označíme takový důkazní prostředek, neboli způsob určení viny, získaný výše zmíněným způsobem. Za ordál tedy nelze považovat naprosto totožnou činnost, pokud je uložena jako trest, nezaměňovat však s ordálovými tresty. V takových případech bylo o vině již rozhodnuto a její popření bylo možné pouze „zázrakem“ při výkonu trestu.

S celkem ucelenou definicí ordálů můžeme začít s jejich rozdělováním podle různých měřítek. Na nejobecnější rovině lze boží soudy rozdělit na jednostranné a dvoustranné. Tyto termíny lze do jisté míry ztotožnit s počtem přímých účastníků. Jednostranného ordálu se účastnila vždy jedna osoba, typicky ta, na níž ležela vina, a tímto měla dokázat svou nevinu. Jako klasický příklad takového božího soudu nám poslouží ordál železem (žhavým) nebo vodou (vroucí), kdy osoba dokazovala svou nevinu. Opakem takového božího soudu je ordál dvoustranný, kdy proti sobě povětšinou stanuly protistrany sporu, případně nebo jejich zástupci. Vítězná strana pak byla zproštěna obvinění, nebo bylo vyhověno jejímu právnímu požadavku.⁵ Zde si dovoluji malý osobní postřeh. Mně osobně připadá logické dvoustranný ordál ještě dále dělit na subkategorie, nicméně tento názor nesdílí žádný ze známých autorů.

První podkategorií lze stručně charakterizovat jako aktivní variantu. V tomto případě na sebe protistrany sporu aktivně působí a výsledek jejich sporu je na tomto závislý. Příkladem aktivní varianty je bezesporu boží soud soubojem, kterému se hodlám dále věnovat ve větší míře. Pasivní variantou pak rozumíme případ, kdy obě strany provádějí ordál víceméně nezávisle na sobě. V některých případech mají přímo zakázáno se dotýkat, či jakkoliv jinak zasahovat. Chceme-li nalézt příklad pasivní varianty, najdeme jej v ordálu broděním, byť zde platila mírně odlišná pravidla pro obviněného a žalobce.

³ např. Publius Vergilius Maro-Aeneas

⁴ poetická Edda

⁵ Slušný, J. Historie mučení. Praha: Nakladatelství XYZ, 2008, s. 20

Dále lze dělit ordály na krvavé a nekrvavé, nebo na ty, při jejichž konání musel být přítomen kněz, či nikoli.⁶

1.2 Pojetí ordálů

V obecném povědomí laické veřejnosti jsou boží soudy nerozlučně spjaty s křesťanskou naukou a ideálem rytířských ctností. K této interpretaci však nesvádí pouze zpopularizovaný obraz středověké společnosti, ale také zdroje historické a starší vědecké publikace na toto téma. Shrneme-li si míru tehdejšího poznání se směrem tehdejšího myšlenkového proudu, musíme uznat, že takovýto pohled na ordály nebyl zcela nelogický. Zdeněk Tobolka ve svém článku *O staročeském souboji soudním* okrajově přiznává konání ordalií i jiným než křesťanským národům. *U všech národů obývajících Evropu v době pradávnné, vyskytují se v soudnictví tzv. soudy boží, ordály. Kde nedostávalo se důkazů k rozpoznání viny či nevin, užívalo se těchto průvodů soudních, v nichž nadlidská bytost ukázati měla, na čí straně jest právo nebo bezpráví.*⁷ Silně se však ztotožňuje s ideálem božího soudu soubojem, jako aktu rytířství.

Je tedy na místě právě zde oddělit od obecných ordálů (např. vodou, ohněm aj.) ordál soubojem, který se skutečně v právních systémech začíná objevovat až s příchodem křesťanství. Osobně bych ale považoval za naprosto mylné považovat právě křesťanskou nauku za matku ordálů soubojem. Dovolím si polemizovat s Josefem Svátkem, který výslovně tvrdí, že: *Neznají souboje taktéž ani Hindové ani vyznavači jiných věr pohanských, a takž se mimovolně vane domněnka, že snad je veškeré soubojnictví jaksí výsadou křesťanství, čili že vešlo teprve za dob křesťanských u národů evropských v obyčej. A skutečně jest tomu tak.*⁸ Vadou tohoto tvrzení je fakt, že i mimoevropské národy, jiného než křesťanského vyznání, znaly souboj, jehož výsledek měl záležet na vůli bohů, jako řešení sporů. V širším úhlu pohledu bychom jej mohli označit za ordál soubojem. Takovéto souboje byly samozřejmě vzácné, ale mnohé z jejich znaků naplňují „skutkovou podstatu“ božího soudu. Výskyt těchto výjimek,

⁶ Schelle, K. a kol. Vývoj trestního řízení, Ostrava: Key-publishing s.r.o. 2012

⁷ Tobolka, V., Z O staročeském souboji soudním (sedání) , Časopis společnosti přátel starožitností českých, Praha, 1894, s.19

⁸ Svátek, J. Dějiny poprav a katů v českých. Praha: Havran s.r.o., 2004 s.185

kteřé Svátek označuje za souboje s povahou osobního duelu, najdeme v historii řecké, překvapivě římské, keltské i germánské. Záznamy o „božím soudu“ soubojem v dějinách keltských národů lze nalézt již *Zápisích o válce galské*, napsaných Gaiem Juliem Caesarem. Jednalo se o souboj dvou druidů (u kterých se nepředpokládala zdatnost v boji) o vedoucí pozici-očekávalo se, že božstvo ochrání svého vyvoleného.⁹ Také o právním systému severských národů toho víme celkem málo (před příchodem křesťanství), nicméně máme důkaz o užívání ordálu žhavým železem. O tom, že severské národy řešily své právní otázky mnohdy za pomoci násilí provázaného s vírou, není sporu. Otázkou je, nakolik se jednalo o boží soud, nebo byl-li to spíše případ ordálového trestu. Podstatnou informaci, kterou mnozí autoři záměrně opomíjejí je označování ordálů za pohanské samotnými autoritami té doby.¹⁰ Zde je však nutno porozumět termínu pohanské, jež se napříč středověkem používal nejen pro skutečné označení pohanů v náboženském slova smyslu (prakticky kohokoliv, kdo nevyznával křesťanství), ale také jako urážlivé označení pro hrubé a nemoderní věci. Navíc se tento přístup vztahuje na ordály ohněm a vodou, ordál soubojem je stále dovolen v závažných případech. Závěrem tedy lze obhájit myšlenku, že ordál soubojem, tak, jak byl již dříve vysvětlen, se objevuje téměř výlučně v Evropě a je spojen s křesťanskou vírou.

1.3 Ordál soubojem

Jelikož ordál soubojem je podtitulem této bakalářské práce, hodlám mu věnovat zvláštní pozornost, kterou si dozajista zaslouží. Na nejobecnější rovině se jedná o souboj typicky dvou osob, který bývá zakončen smrtí, nebo přiznáním se jedné z nich. Takovýto ordál je vysoce formalizovaný a má velmi striktní pravidla. Účelem tak přísného přístupu je minimalizace výhod a nevýhod jednotlivých účastníků sporu. Měla by pak rozhodovat výše zmíněná boží vůle, nikoliv osobní přednosti nebo nedostatky. Je samozřejmé, že jako každá jiná, i tato pravidla procházela určitým vývojem v běhu času a lokální odchylky nebudou výjimkou. Pokusím se zde tedy alespoň nastínit víceméně platný základ, který se udržel nejdéle a do jisté míry by se dal označit jako nejpracovanější.

⁹ Slušný, J. Historie mučení. Praha: Nakladatelství XYZ, 2008, s. 12

¹⁰ Codex Carolinus- Maiestas Carolina

Pravou renesancí poznal ordál soubojem na území dnešního Německa, kde brzy termín *boží soud* splýnul se *soubojem*.¹¹ O oblíbenosti řešení sporů pomocí souboje nařízeného soudem u našich sousedů svědčí i fakt, že velká část dobových knih, rozebírajících danou problematiku byla psána právě na tomto území. V závěsu jsou samozřejmě knihy italské. Byť se pramenům právním i laickým budeme ještě věnovat, za zmínku zde určitě stojí fechtbuch Hanse Talhoffera, poprvé vydaný roku 1443. Na první pohled se jedná o knihu pojednávající pouze o umění šermu, nicméně při důkladnějším studiu lze objevit hlubší knihy, nebo některých jejich pasáží. Jedná se o dobové zachycení postupů využívaných při soudních soubojích i jiných ordálech. Detailně je zde v obrazech zachycen souboj mezi měšťany, šlechtici, i mužem a ženou. Je jasné, že společenské postavení hrálo v možnosti účastnit se ordálů naprosto zásadní roli.

Jak by tedy takový standardizovaný souboj mohl vypadat? Sudí rozhodl o konání souboje, určil den, hodinu a místo konání, taktéž zbraně, které si obě strany do souboje směly vzít. Jednalo-li se o osoby šlechtického stavu, mohl soudce povolit i zbroj. Pokud se jedna strana nestihla na místo konání dostavit včas, byla uznána vinou a jako na takovou na ni bylo nahlíženo. Ještě před začátkem souboje, měla osoba šlechtického postavení možnost vykonat místo souboje ordál přísahou a tak se vyvinít (při sporech s níže postavenou osobou). Na tento akt však byl omezený časový úsek a neuplatnil-li v něm šlechtic toto své právo, musel přistoupit k souboji. Omezení okruhu účastníků se v průběhu času velmi měnilo. V raných právních dokumentech¹² nalezneme možnost zastoupení poručníkem pro dívky, ženy, muže příliš mladé, zraněné, nebo staré (*Když si starý muž nepamatuje, nemá chlupy ve vousech, dole a pod každou rukou, tak se pozná, že vyšel ze svých dnů*)¹³. Později je možné setkat se s možností účasti ženy (pouze však při soubojích osob neurozených). Ještě před započítím ordálu byli oba soupeři prohlédnuti, mají-li zastřižené nehty, jsou-li oholeni a u některých případů se vyžadovala absence obuvi¹⁴. V některých případech bylo i formalizované oblečení-upnuté, bez volných konců, za které by bylo možno soupeře zachytit. V krajní nouzi mohli být sokové potřeni tukem. Důvodem k těmto poněkud výstředním opatřením byl

¹¹ Svátek, J. Dějiny poprav a katů v českých. Praha: Havran s.r.o.,2004 s.186

¹² Vaverka, R. Sachcsenspiegel- Saské zrcadlo, v překladu na www.myschwerk.webzdarma.cz/

¹³ tamtéž

¹⁴ Dolínek,V. Kniha o soubojích, Praha: Naše vojsko 2009 s.15

ryzí pragmatismus. Bylo nežádoucí, aby souboj přešel v zápas holýma rukama, kdy by bez ohledu na boží vůli rozhodovala přece jen fyzická zdatnost daného jedince.

Každá společenská vrstva měla vymezen i okruh zbraní, se kterými se mohla ordálů účastnit. Pro obyčejný lid je možné napříč právními dokumenty sledovat především dřevěné hole, dýky, tesáky a na našem území kyje. Na druhou stranu šlechticům byl vyhrazen boj mečem a štítem, boj mečem samotným, v literatuře mnohdy naprosto nesprávně označovaným jako meč jeden-a-půl-ruční (jedná se o výmysl německých historiků 19. st.-správnější označení je dlouhým mečem), dřevci aj. Pro šlechtice byl povolen i souboj koňmo i ve zbroji. Zvláštní třídu budou představovat měšťané, jejichž právní postavení se vyvíjelo na různých místech zcela odlišně. Proto můžeme najít případy, kdy na měšťan nastupuje na boží soud s langschwertem (dlouhým mečem) - téměř jako rytíř, i kdy se bije za pomoci kyje, jako prostý sedlák. Kléru, pokud se souboje vůbec účastnil, (mohl se nechat zastoupit) byly vyhrazeny hole¹⁵. Účast osob „bohem povolaných“ jako aktivních účastníků jakéhokoliv ordálu poněkud odporovala i středověkému pojetí spravedlnosti a byla záhy zakázána.¹⁶

Za bezesporu nejzajímavěji řešené považuji případy, kdy k souboji nastoupila žena proti muži. Zde ke smazání rozdílů ve fyzické zdatnosti nestačily pouze výše zmíněné postupy a bylo nutno přistoupit k radikálnějšímu řešení viz obr. příloha č.1.V tomto případě byl muž zahrabán po pás/ po prsa do jámy a vyzbrojen kyjem, ženě byl pak poskytnut šátek s kamenem a poskytnuta volnost pohybu. Jakkoli tato „zbraň“ může působit komicky, měla nemalé destruktivní účinky.

Když jsme si vyjasnili kdo a jak se mohl božích soubojů účastnit, je načase přesunout se ke konání souboje. Pro ordály soubojem bylo zapotřebí vybrat rovnou plochu, prostou terénních nerovností (opět snaha minimalizovat náhodné ovlivnění souboje), která se pevně ohraničila *šraňky*¹⁷. Pokud se během souboje jeden z oponentů ocitl mimo vyznačené území, byl považován za vinného. Souboje začínaly za svítání (oběma účastníkům byla dána možnost navštívit před tím kostel) a mohly trvat i několik hodin (byť to nebylo obvyklé).

¹⁵ Dolínek,V. Kniha o soubojích, Praha: Naše vojsko 2009 s.14

¹⁶ 1343 opatřením biskupa Arnošta z Pardubic.

¹⁷ Janišová,J. Šlechtické spory o čest na raně novověké Moravě,Brno: Matice Moravská: 2007

1.4 Další druhy ordálů

Jak bylo již vylíčeno výše, boží soud soubojem není ani zdaleka nejstarším druhem ordálu. Jedná-li se však o ordál, v historii nejdéle praktikovaný, rozebereme ještě v dalších kapitolách. Historie nám nabízí mnoho velice zajímavých variant božích soudů- až již komických, nebo drastických. V následující části této bakalářské práce bych se rád zaměřil na několik zajímavějších z nich.

Ordál vodou

*Ordál vodou spočíval v tom, že obžalovaný byl spoután a spuštěn do vody. Hodnocení viny bylo však různé, lokálně se používala různá hodnocení. Většinou se však vycházelo z toho, že voda je čistý živý a tak přijme jen čistou osobu, a tak ten, kdo se potopil, byl považován za nevinného.¹⁸ Tento druh božího soudu je bezesporu nejstarším, alespoň podle dochovaných písemných zdrojů. Již Chammurapiho zákoník zakotvoval ordál vodou do právního systému Sumerů. Používalo se pro něj termínu *odebrat se k řece*. Obviněný byl ponořen do proudu řeky, utopil-li se, předpokládalo se, že si jej vzal bůh Řeky a byl shledán vinným. Pokud ale přežil, byla usmrcena osoba, která žalobu podala a její majetek připadl obžalovanému. Takového postupu se v souladu s Chammurapiho zákoníkem používalo v případech obvinění z nevěry, čarodějnictví, nebo černé magie.¹⁹ Za zmínku stojí rozšíření ordálu vodou také v přilehlých oblastech. J. Slušný ve své knize (již několikrát citované i parafrázované) volně cituje úryvek z knihy Josefa Klímy *Zákony Asýrie a Chaldeje* : „*Jestliže pán domu věděl, že něčí manželka pobývala v jeho domě u jeho manželky, zaplatí trojnásobek. Jestliže však popřel a řekl: ‚Nevěděl jsem,‘ půjdou k Řece*“. Zajímavý je příklad aplikace ordálu vodou v sousedním městském státu Elam. Tam zkouška probíhala způsobem shodným, nicméně to nebyl obžalovaný, ale osoba žalobce, kdo musel ordál podstoupit. Opět platilo, že pokud boží soud přežil, připadl mu majetek obviněného.*

V judaistické víře byl ordál za použití vody také povolen, ale v naprosto odlišné formě. Bez zajímavosti není, že se tento boží soud opět vztahoval na ženy obviněné z nevěry. Průběh takového ordálu najdeme ve starém zákoně. 22. *Vejdi voda zlořčená tato do života tvého, aby oteklo břicho tvé a lůno tvé shnilo. I odpoví žena ta: Amen, Amen...24.*

¹⁸ Schelle, K. a kol. Vývoj trestního řízení, Ostrava: Key-publishing s.r.o. 2012, s. 25

¹⁹ Slušný, J. Historie mučení. Praha: Nakladatelství XYZ, 2008, s. 8

*I dá ženě, aby pila vodu hořkou a zlořečenou; a vejďet do ní voda zlořečená, a obrátí se v hořkosti.*²⁵ *Potom vezme kněz z ruky ženy oběť velké horlivosti a obracet ji bude sem i tam před Hospodinem a bude ji obětovati na oltáři.*²⁶ *A vezma plnou hrst pamětného jejího z oběti suché, pálení to bude na oltáři; a potom dá vypít ženě tu vodu.*²⁷ *A když jí dá pít tu vodu, stane se, jestliže nečistá byla a dopustila se výstupku proti muži svému, že vejde do ní voda zlořečená a obrátí se v hořkost, i odme se břicho její a vyhnije lůno její; i bude žena ta v zlořečení uprostřed lidu svého.*²⁸ *A pakli není poskvrněna žena ta, ale čistá jest, tedy bez viny bude, a roditi bude děti.*²⁰ Velice zjednodušeně řečeno (odhlédneme tedy od duchovní podstaty-je-li to vůbec u ordálu možné) – kněz připravil zvláštním způsobem upravenou vodu, tu pak dal obviněné vypít. Pocítila-li obviněná zdravotní následky, byla shledána vinnou, pokud se nic nestalo, byla shledána nevinnou. Pro tyto případy bohužel nebylo pomýšleno na retribuci vůči žalobci, neboť muž měl mnohem silnější právní postavení (alespoň v tomto případě).

Co se evropského pohledu na boží soud vodou týká, nalezneme mnohé shodné prvky se sumerským pojetím. Zajímavý je však opačný pohled na vinu, či nevinu (opět jen v některých případech) O názoru, že dalším způsobem ordálu vodou, je ordál horkou vodu panují rozpory. Zatímco Schelle ho podřazuje pod ordál vodou: „*Výjimečně se používal i ordál vodou horkou (v městském právu).*“²¹, Slušný jej pokládá za ordál ohněm: „*Do oblasti zkoušky ohněm patřila i zkouška vařící vodou.*“²² Obě interpretace se zakládají na logických faktech a proto nevidím důvod, proč jednu, nebo druhou, násilně vyvracet, neboť se jedná pouze o rozdílný pohled na naprosto stejnou problematiku. V čem tedy ordál horkou vodou spočíval? Obžalovaný/ žalobce /oba (jednalo-li se o ordál dvoustranný) museli ponořit svou ruku do kotle s vroucí vodou. Následně bylo potřeba tak vydržet po určitý časový úsek, nebo z vody vytáhnout vybraný předmět (většinou kovový-prsten, kruhy, aj.) . Interpretace výsledku se liší. Někdy stačilo pouze vytáhnout daný předmět z horké vody, jindy se zkoumala míra poškození končetiny, případně rychlost hojení. Není bez zajímavosti, že tento postup

²⁰ Kniha Numeri, kap. 5. odst. 11-31

²¹ Schelle, K. a kol. Vývoj trestního řízení, Ostrava: Key-publishing s.r.o. 2012, s. 25

²² Slušný, J. Historie mučení. Praha: Nakladatelství XYZ, 2008, s. 18

nalézání práva byl na krátký časový úsek rozšířen téměř po celém světě. I v kulturách, které na sebe nemohly mít ani nejmenší vliv, nalezneme ordál horkou vodou.²³

Za zmínku stojí také použití ordálu vodou při procesech s domnělými čarodějnicemi. Obžalovaným byly svázány ruce i nohy a byly vhozeny do vody (stojaté i tekoucí). V tomto případě, lze nahlížet na samotnou vodu dichotomicky-byla čistým živlem a pokud přijala obviněnou, byla obviněná shledána nevinnou (a utopenou) a byla živlem, ve kterém je přítomen ďábel²⁴. Pokud se tedy obviněná neutopila, bylo na ni nahlíženo jako na ďáblovu vyvolenou a po vylovení byla popravena.

Na našem území byl ordál vodou do značné míry rozšířen, hovoří o něm již Statuta Konrádova ze 13.stol. V právních pramenech se o něm hovoří jako o *metání*, nebo o *uvržením na vodu*. Detailní popis najdeme v Řádu práva zemského. „*Pakliby oboji prošli, tehdy púvod má do vody břiести, a pohnaný za ním, tři kročeje vzdálí. A kdyžby púvod utonul v těch třech kročejích před ním, tehdy pohnaný má se zase vrátiti, a toho nevinen býti*“²⁵. V tomto případě měl tedy žalobce, nikoliv žalovaný, ztíženou pozici. Pokud se tedy žalobce utopil, mohl se obžalovaný vrátit a v ordálu nepokračovat. Tento typ božího soudu lze označit jako ordál broděním (typicky přes řeku) a jelikož majorita středověkých lidí neuměla plavat, mohl tento ordál být do značné míry opravdu závislý na náhodě. Ordál vodou předepisovala také Kniha Rožmberská a to při loupeži (čl. 82), zlodějstvu (čl. 81), plenu (čl. 80), jetí (čl. 85), vzebrání úrokův (čl. 84), vzorání dědiny (čl. 95) a porubání lesa (čl. 83)

Ordál ohněm

Ordál ohněm, jako další zástupce ordálů v nichž figurují přírodní živly patří k zástupcům raných forem božích soudů. Na našem území byl do značné míry také rozšířen. Výstižnější označení, alespoň pro většinu druhů, by však mělo znít ordál železem. Obžalovaný zde musel přejít bosýma nohama po rozžhaveném železe (radlice) nebo uchopit do ruky rozžhavený kovový předmět. I v tomto případě mohl být boží soud jednostranný i dvoustranný. Posuzování výsledku zde bylo do jisté míry totožné s posuzováním u ordálu vroucí vodou - nebylo vyžadováno naprosté netknutí ruky,

²³ Např. Japonsko

²⁴ Slušný, J. Historie mučení. Praha: Nakladatelství XYZ, 2008 tamtéž

²⁵ Řád práva zemského čl. 68

spíše se přihlíželo k rychlosti hojení. Někteří autoři do kategorie ordálu ohněm řadí i specifický případ ordálu ručního železem (jednostranný typ), uvedeného v Řádu práva zemského: „...a srovná-li se žaloba se dskami a s tiem komorníkem, tehdy má světle rozžžené železo před pohnaným položeno býti, aby na něm dva háky položil, a přísáhl za svú nevinu. A kdyžby nezdržal prstov na tom železe, dokudžby přísahy nedokonal: tehdy by tu při ztratil i hrdlo“²⁶ Je však nutno si uvědomi, že v tomto konkrétním případě dochází ke střetu dvou božích soudů- ordálu ohněm a ordálu přísahou. Osobně se přikláním k názoru, že se jedná o ordál přísahou, který je pouze ztížen držením prstů na horkém železe. Od této myšlenky odrazuje pouze fakt, že prvek ordálu přísahou-tj. ten, kdo jej vykonával, se nesměl přereknout, nebo měl omezený počet oprav, zde absentuje. Kniha Rožmberská uvádí právo železa při ohni (čl. 88), výboji (čl. 89), chromotě (čl. 107), zlatu (čl. 86), sveřepici (čl. 103), uškození s čepů (čl. 104) a včelách (čl. 105.)

²⁶ Řád práva zemského čl. 53

Kapitola 2. Ordál soubojem v odrazu doby

Před samotným začátkem vlastního textu této kapitoly, pojednávající o ordálech (i zde se bude kladen důraz především na boží soud souboje, ačkoli se nebudeme vyhýbat ani ostatním božím soudům) z hlediska jejich odrazu v historických i jiných písemných pramenech se sluší upozornit na hledisko, jakým bude následující text zpracováván. Ve valné většině případů bude text řazen chronologicky, jak by každý správný historicko-právní rozbor měl být, nicméně se ani zde nevyhneme náhlým skokům v časové ose za účelem zachování logičnosti.

Ordál soubojem za doby Karlovy

Jak ještě bude dále řečeno, sám Karel IV nebyl velkým příznivcem odrálů, nicméně ve svém *Majestaa Carolina* stále připouštěl možnost konání božích soudů soubojem. Jako u většiny právních norem té doby, ani v *Majestas Carolina* nenalezneme podrobnější popis jak mohly takové ordály ve skutečnosti probíhat. Ke studiu nám však může posloužit miniaturav zákoníku českém z poloviny 14.st. Její detailní popis najdeme již v mnohokrát citovaných dějinách poprav a katů v čechách. „*Na stolci, avšak beze stupňů sedí kníže nebo soudce, po obou jeho stranách stojí čtvero oděnců s kopími a s přílbicemi, opírajících se levicí o veliké bílé tříhroté štíty.*“²⁷ V tomto případě se tedy rozhodně jedná o boží soud, neboť jak je vidno, na jeho průběh dohlíží panovník/soudce, který ordál s největší pravděpodobností sám nařídil „*Jeden z těchto vojínů, vyznačený již svým ozdobnějším oděvem, drží mimo kopí také obnažený, do výše vztyčený meč*“²⁸ Můžeme zde spekulovat, Nejedná-li se o osobu, která měla dohlížet na dodržování pravidel a v případě potřeby i zasáhnout. Účast takové osoby při božím soudu soubojem není ničím neobvyklým, nicméně většinou na výkon svých pravomocí nepoužívala meč, nýbrž dřevěnou tyč viz. dále. „*V Popředí bojují dva mužové, ozbrojeni jsou každý mečem a štítem, avšak o hlavách nepokrytých a bez brnění, by skoro polonazí, anot pouze krátké modré roucho, splývající od hrdla až po kolena, kryje jejich nahé tělo. Na nohou mají modré botky, po kotníky sahající.*“²⁹ Nakolik se v tomto případě jedná o autorovu fantazii a nakolik o skutečné zachycení božího soudu lze těžko usuzovat.

²⁷ Svátek, J. Dějiny poprav a katů v čechách. Praha: Havran s.r.o.,2004 s.197

²⁸ Tamtéž

²⁹ Tamtéž

Nicméně i na pozdějších vyobrazení ordálů soubojem nalézáme oba účastníky často velmi barevně oblečené. Nicméně zajímavostí je, že oba soupeři bojují v botách. „*Líči se tu tedy souboj mužů urozených, aniť oba mečů užívali.*“³⁰ Tento názor je v knize podpořen článkem z Řádu práva zemského, nicméně nic nenasvědčuje tomu, že by se nemohlo jednat o dva zámožné měšťany, pro které by byl souboj kyji poněkud dehonestující.

Ordál soubojem v Řádu práva zemského

Dalším právním pramenem, zabývajícím se detaily ordálu soubojem, je Řád práva zemského. Jedná se o dobře dochovaný a především velmi relevantní právní zdroj, který dopodrobna rozebírá techniku konání ordálu soubojem. Tím se do značné míry odlišuje od ostatních právních předpisů, neboť ty většinou neřešily přímou realizaci, ale píše okruh žalob, při kterých se ordálu soubojem užívalo. Podle řádu práva zemského samotnému božímu soudu předcházelo značné množství formalizovaných rituálů. Jejich účelem byla minimalizace případů, kdy skutečně dojde k boji. Vše tedy začínalo žalobcovou přísahou. Pokud ji žalobce nebyl schopen správně přednést, automaticky se žaloba zamítala. Pokud ale odříkal přísahu správně, bylo na protistraně, aby se i ona podrobila přísaze. Udělala-li chybu, spor prohrávala. Když však odříkala přísahu správně, bylo třeba přikročit k další fázi procesu, při které se na formalitám průběhu přikládal ještě větší význam. Bylo tak dovoleno vzít si na pomoc přísedícího, který poučil o zásadách konání souboje: „*kerak jmá k svému vrahu pristúpiti, a kerak jmá v šranky vjíti, kerú nohú napřed, a kerú potom, a na kerém jmá koleně pokleknúti před vámi, a v kerém miestě, a kerú rukú jmá klín své sukne držeti, a kerak jmá říeci dříeve nežby tím klíнем svého vraha udeřil, a kolikrát jmá udeřiti, a dokud' jmá klečeti, a kdy jmá povstati, a kdy by jměl z šrankóv vystúpiti.*“³¹ Když soupeři vkročí do předem vyhrazeného prostoru musí ještě jednou formálně přednést žalobu: „*ty Petře (nebo kerakému jméno dějí) slyš! pravímť žes mój vrah, neb si zabil Jana (nebo kerak jemu jméno dějí) bratra mého vlastnieho odtudto (pojmenuje), na pokojné cestě bezprávně a to chci pokázati mým životem na tvój život, jakž mě právo zemské a páni naučie.*“³² Obžalovaný má stejnou povinnost: „*slyš Jene neb Jakube! jakož mi vinu*

³⁰ Tamtéž

³¹ Řád práva zemského čl. 10

³² Tamtéž čl. 17

dáváš , bych já zabil bratra tvého Petra nebo Václava někdy řečeného ottud , na pokojné cestě bezpravně: tiem jsem tobě nevinen, a to chci pokázati mým životem na tvój život, jakž mi právo zemské a páni naleznú³³ Po splnění dalších značně složitých formalit se přistoupí k boji.

³³Řád práva zemského čl. 18

Kapitola 3. Konec ordálů

V této kapitole s pořadovým číslem tři, se zaměříme především na dobu, kdy ordály již pomalu mizely z právních dějin. Tematicky rozdělíme kapitolu na dvě subkapitoly. První bude pojednávat o konci ordálů velmi obecně, opět především ordálů vodou a ohněm. Tato kapitola nám dá nahlédnout do myšlení tehdejšího duchovenstva i panovníků a jejich názorů na ordálie. Ve druhé části kapitoly dojde na podrobný rozbor konce ordálů soubojem, tak, jak je chápe právo. Také dojde na duely, jejichž definice bude poněkud netradičně zařazena až v další kapitole, větší důraz zde bude kladen na přechod nebo kolizi božích soudů soubojem a klasických duelových soubojů.

3.1 Konec ordálů

Je poněkud zvláštní, že (uznáme-li propojení božích soudů s šířením křesťanské víry) již v devátém století se proti ordálům zdvihá vlna nevole, a to především z řad duchovenstva. Již arcibiskup Agobard z Lyonu (9. st.) se ostře vyhrazoval proti božím soudům, neboť pro ně v bibli nenalézal žádných precedentů.³⁴ Účast duchovních na konání ordálií vedla ke vzniku méně násilných a více spirituálních druhů božího soudu, jakým bylo například křižování před křížem, přijímání posvěcené hostie, ležení na márách nebo částečné zahrabání obviněného do otevřeného hrobu³⁵ Duchovenstvo stále častěji také poukazovalo na fakt, že boží soudy svou podstatou odporují liteře bible: *neuvedeš v pokušení pána svého*, kdy ustálený výklad této věty odrazuje od nepotřebného pokušení boží milostí. V tomto ohledu je naprosto kruciólní rok 1215. Roku 1215 se totiž konal IV Lateránský koncil, který mimo jiné projednával i otázku ordálií. Na tomto koncilu byl stanoven výslovný zákaz všem osobám kléru asistovat, nebo se jakkoliv podílet na ordálech vodou (topení, brodění i horkou) i řeřavého³⁶ železa. Jak už je dobrým zvykem evropských zemí, nařízení tohoto koncilu nebylo příliš respektováno, v některých zemích je důvodné podezření, že ani zaznamenáno a tak bylo nutno vydat roku 1322 na koncilu v Palentinu další. Paletinský koncil ustanovil absolutní zákaz na účasti při božích soudech vodou i ohněm pod pohrůzkou exkomunikace z církve.

³⁴ Slušný, J. Historie mučení. Praha: Nakladatelství XYZ, 2008, s. 24

³⁵ Slušný, J. Historie mučení. Praha: Nakladatelství XYZ, 2008, s. 25

³⁶ Od slova hořet, žhnout-železo tedy mělo být rozpáleno na teplotu barvy hořících uhlíků

Nesmíme však opomenout boží soudy soubojem, o které v této práci jde především. Ty se do hledáčku církevních hodnostářů dostaly až o téměř třicet let později na dalším koncilu. Ten výslovně stanovil exkomunikování každého, kdo by nutil osobu z duchovenstva se ordálu soubojem účastnit. Také samotní klerici se pod stejnou pohružkou nesměli tohoto ordálu aktivně účastnit. Na našem území tomu nebylo jinak. Již roku 1222 došlo k podstatnému omezení účasti kléru v ordálech. Pro obyvatelstvo církevních statků byl nahrazen ordál vodou a ohněm za boží soud přísahou. Dalším pomyslným hřebíčkem do rakve ordálů byl zákaz Jana IV z Dračic, vnaďný roku 1312, který zakazuje kněžím žehnat železo a vodu pro boží soudy pod trestem ztráty benefícia.³⁷ O jedenatřicet let později, tedy roku 1343, byl tento zákaz ještě zpřísněn, a to Arnoštem z Pardubic. Podle této právní úpravy by každá duchovní osoba, jež by se ordálíí ohněm i vodou zúčastňovala, byla vyloučena z církve a opět ztratila své beneficium.³⁸ Ordálů soubojem se tento zákaz netýkal. Definitivní konec (alespoň ve formě naprostého zákazu) hodlal ordálům vodou a železem učinit Karel IV ve svém Majestat Carolina. *"A zakazujem i priesnē prikazujem a zapoviedáme, aby viec té přísahy pohanské, totiž skrze železo horúcie a na vodu puštēnie, nepožievali žádnú věc, a tudy Boha, svého tvórcu, nepokúšeli, bud'to o únos neb o podávenie panen etc., než živi byli, přísáhna Bohu, neb skrze Buoh přísahajiec, (neb jest on svrchované dobré); pod pokutú zbavenie jeho sbožie a pod hrdlem, nebo pod ohněm neb pod utopeniem neb kterým jest hriechem shřešil proti svému bližniemu."*³⁹ Jak víme z historie, Majestat Carolina se jako celek nepodařilo prosadit. Posledním záchvěvem těchto ordálů byly hony na čarodějnice v 15. a 17. století. *„Kacíři tak opět museli procházet zkouškou ohněm, potápěním do vody, což tisícům nevinných lidí přineslo utrpení a stovkám smrt. Počet obědí středověkých božích soudů se tak dá jen těžko odhadnout."*⁴⁰

³⁷ Krafl, P. Církevní právo v Čechách a na Moravě ve 13.-15. století. In: Sacri canones servandi sunt. Ius canonicum et status ecclesiae saeculis XIII-XV. Praha: Historický ústav AV ČR, 2008, s. 121

³⁸ zjednodušeně církevní důchod

³⁹ Adamová K., Soukup L., Prameny k dějinám práva českých zemích, Maj. Carolina, Plzeň: Fakulta Právnická 1996

⁴⁰ Slušný, J. Historie mučení. Praha: Nakladatelství XYZ, 2008, s. 22

3.2 Ordál nebo duel

Pro práce vědeckého charakteru, zvláště ty, které pracují s historickými podklady, je datace jedním z nejdůležitějších prvků. Přesné datování mnohdy pomůže obhájit jinak neobhajitelnou tezi, jindy slouží naopak k vyvrácení zažitého. Je tedy na místě položit si otázku, kdy vlastně boží soudy soubojem zanikly. I přes relativně kvalitní studijní materiál zabývající se tímto tématem, nepovažuji v tomto případě stanovení určitého roku jako konce ordálů soubojem za příliš dobrý nápad. Alespoň co se našeho území týče, k masivní redukci ordálů soubojem došlo pomocí Majestas Carolina roku 1350 Karlem IV. Byť samotný Majestat Carolina neměl dlouhého trvání, zákaz konání ordalií soubojem platil dál. Z každého pravidla většinou bývá výjimka a Majestat Carolina nebyl jiný. Stále bylo ještě možno konat soudní souboje, ale pouze ve velmi specifickém okruhu věcí. „*Jen ve třech případech byl souboj i potom ještě dovolen: obvinil-li totiž některý rytíř druhého, že baží poživotě člena rodu panovnického, neb že zradil některý hrad královský, aneb že mluvil proti mravočestnosti rodiny královské*“.⁴¹ Tímto rokem se začínají současní autoři knih, zpracovávající téma jak právnický, tak, řekněme historicko-militantně rozcházet do několika myšlenkový táborů. Budeme-li se striktně držet, v úvodu vytyčené definice, musíme bohužel konstatovat, že na našem území došlo k naprostému zániku božích soudů soubojem roku 1456. Z tohoto roku totiž pochází poslední zápis ze zemských desek o konaném souboji mezi panem Janem z Děčína a Mikulášem z Lobkovic. Právě onen právní podklad, který zaštiťuje souboj těchto dvou pánů, z nich možná dělá poslední účastníky ordálu soubojem na našem území. Znamená to tedy, že k řešení sporů, a tedy určení viny se od poloviny patnáctého století nepoužíval souboj. Taková myšlenka je samozřejmě mylná a je pouhou interpretací *ad absurdum* výše zmíněných faktů. S jistotou můžeme tvrdit, že poslední soudem nařízený souboj se konal právě onoho roku 1456, nicméně už i ten byl podle platného práva nelegální. Přesto se konal a jeho výsledek měl právní následky (tím nemyslím uvěznění obou účastníků za nelegální souboj).

Druhý myšlenkový proud bere ordálie soubojem jako myšlenkové i faktické podhoubí pro pozdější konání duelů.⁴² Faktickým podhoubím byla velká rozšířenost šermířských

⁴¹ Svátek, J. Dějiny poprav a katů v českých. Praha: Havran s.r.o.,2004 s.196

⁴² Dolínek,V. Kniha o soubojích, Praha: Naše vojsko 2009

škol i cechů (v tomto případě na území dnešního Německa a Itálie), jakož i měšťanská móda nošení zbraní. „ *Měšťané však na toto ustanovení nedbali a roveň urozeným pánům potýkali se zejména za rozrušených dob kralování Václava IV. i neusedlí meči, jak to vysvitá ze zápisu v knize Nového Města pražského ... (v den kdy bylo zakázáno chodit po městě s mečem) ..., dva řezníci neusedlí vytaženi jsou se sekali. Jeden z nich bodl konšela, který spolubojovníky chtěl roztrhnout.*“⁴³ Na tomto příkladě vidíme, že i osoby tak nízkého postavení jako řezníci měly přístup k mečům, což do značné míry popírá zidealizovaný obraz meče, jako drahé záležitosti a symbolu rytíře. Ideologickým podhoubím pro vývoj duelů z božích soudů souboje může být myšlenka možnosti obhájit svou pravdu právě bojem. Byť ordály byly přístupné téměř komukoliv, bez ohledu na společenské postavení (samozřejmě s jistými restrikcemi, co se společenského stavu týče), duely jako takové jsou výsadou povětšinou šlechty, vyšších šarží ve vojsku a velice výjimečně pak měšťanů. Dalším argumentem pro tuto teorii je vysoká míra formalizace. Jak ordál soubojem, tak duel podléhaly přísným pravidlům a pokud se od nich účastník odchýlil, mělo to pro něj většinou neblahé následky. Tento znak nalézáme napříč historií - od prvních ordálů v kolébce lidské civilizace do naprosto bizarních duelů mezi francouzskou šlechtou. Shrňme-li premisy, ze kterých tento názorový proud vychází, konstatujeme, že boží soudy soubojem společně s dalšími společenskými jevy daly vzniknout prostředí, ve kterém se zrodil duel. Byť ordály i zmiňované jevy zanikly, duely přetrvaly až do 20. století a uchovaly si některé podstatné znaky ordálů.

Třetí a poslední teorie je svou podstatou nazírání na problém teorií nejjednodušší. Předpokládá, že ve společnosti vždy byly takové skutečnosti, které nutily jedince vstoupit do souboje za účelem vyřešení právní otázky. Násilí jako takové bylo vždy páčáno⁴⁴ a jedinec musel mnohdy vzít „spravedlnost“ do vlastních rukou. V tomto případě se mnohdy zapomíná na středověký systém *odpovědnictví- faida* (z německého Fehde) a nutno říci, že celkem neprávem. Jednalo se o systém prakticky vždy stojící mimo zákon a jako takový zákonem často postihovaný (tím netvrdím, že duely by byly věci legální a nikdy nepostihovanou). Nicméně po jistou dobu zcela legálním. „ *Šlo o zjednání spravedlnosti za utrpěnou křivdu na základě odvety. Ten, kdo byl poškozen,*

⁴³ Svátek, J. Dějiny poprav a katů v českých. Praha: Havran s.r.o.,2004 s.198

⁴⁴ Viz. Smolné knihy

*v případě úmrtí někdo z příbuzných zemřelého, vypověděl mír tomu, kdo škodu způsobil a zahájil proti němu soukromou válku.*⁴⁵

Budeme-li tedy předpokládat, že odpovědnictví je předchůdcem duelů, můžeme dojít k celkem logickému závěru ohledně ordálů soubojem, které stojí někde uprostřed. Ordál je tedy pak klasifikován jako určitý druh duelu, typický pro daný časový úsek. Jako takový má svá určitá specifika, nicméně nalezneme dostatek společných znaků. Nadřadíme tím slovo duel nad boží soudy soubojem, ze kterých uděláme poddruh duelů. Zanikly tedy ordály soubojem vůbec, nebo se jen synteticky přeměnili do podoby osobních duelů? Paradoxním případem je v tomto ohledu Anglie. Ordály nikdy nebyly původním zvykem v nalézání práva pro anglo-saské obyvatelstvo, což je překvapivé, neboť prapůvodní obyvatelé albionu (např. piktové) měly silný vztah k přírodě a jejím živlům (takže konání alespoň těch ordálů, které využívají živly, by pro ně nemělo být něčím výjimečným). Sasové, tedy svým původem Germáni- používali k řešení sporů souboje.⁴⁶ Je tedy s podivem, že ordál soubojem byl do Anglie přinesen až s příchodem Viléma Dobyvatele a smíšením právní kultury původní s právními obyčejí normanských dobyvatelů.⁴⁷ Nyní, když jsme nastínili náhled Anglie na ordály, můžeme se pustit do onoho kuriozního případu, který se bez nadsázky dá nazvat posledním pokusem o ordál (odhlédneme-li od teorií o zániku ordálů a soustředíme se pouze na fakta). Roku 1818 (tzn. 19. století !) byl před anglickou justici přednesen případ Ashford kontra Thorton. Na případu samotném nebylo nic neobvyklého až na fakt, že obviněný požadoval možnost zbavit se viny za pomoci ordálu soubojem. Jakkoliv se to může zdát úsměvné, britští soudci záhy zjistili, že možnost žádat o boží soud soubojem nebyla nikdy žádným dokumentem oficiálně zrušena. Až o rok později, tedy roku 1819 došlo k faktickému zrušení božího soudu soubojem, ale samotný ordálový proces se udržel v anglickém právním systému ještě dalších třicet tři let (do roku 1853).⁴⁸

Již mnohokrát výše i níže citovaný autor Slušný, ve své knize Historie mučení formuluje i myšlenku ohledně ordálů v USA. Nutno podotknouti, že tento autor neshledává duely jako přímé nástupce ordálů soubojem. „*Vzhledem k obecnému*

⁴⁵ Dolínek, V. Kniha o soubojích, Praha: Naše vojsko 2009 s.17

⁴⁶ Svátek, J. Dějiny poprav a katů v českých. Praha: Havran s.r.o., 2004

⁴⁷ Tamtéž

⁴⁸ Slušný, J. Historie mučení. Praha: Nakladatelství XYZ, 2008,

*zapomnění na existenci božího soudu britské koloniální soudy nikde na světě, kde byly zřízeny, tuto praxi nevyužívaly, proto soudní dějiny USA je například vůbec neznají.*⁴⁹

V tomto ohledu by sice nebyla na škodu faktická poznámka, že novodobé soudnictví USA nebylo formulováno pouze vlivem britským, nýbrž i vlivem jiných evropských zemí, jako je např. Francie. Nicméně vliv německý (jako země, kde se ordály soubojem nejvíce rozvíjely) na právní základy soudnictví USA je minimální. Vliv na tom má především nízký počet osadníků a jejich izolace. Co se však duelů týká, mohou Spojené státy Americké hrdě konkurovat i Francii nebo Maďarsku, které byly ve své době považovány za soubojové velmoci⁵⁰

⁴⁹ Slušný, J. Historie mučení. Praha: Nakladatelství XYZ, 2008, s. 22

⁵⁰ Svátek, J. Dějiny poprav a katů v českých. Praha: Havran s.r.o.,2004

Kapitola 4. Příklady ordálů a duelů

Tato kapitola, v pořadí kapitol čtvrtá, bude co do obsahu s největší pravděpodobností nejdlejší. Ordálům soubojem zde bude na první pohled možná věnováno méně prostoru, nicméně důvod je zřejmý. Co je to ordál, kdo, kdy a jak jej může podstoupit, kdo jej může nařídit je do značné míry detailně rozebráno již v předchozích kapitolách. Co se týče ordálů, není tedy třeba dále již nic vysvětlovat (pokud ano, tak pouze krátce a jen v případě, že to prospěje plynulosti textu). Na druhou stranu pojem duelu, osobní souboje, byl zde již mnohokrát zmíněn, avšak vysvětlení se mu nedočkalo. Proto si část věnovaná duelům zaslouží nejprve objasnění pojmu. Až pak přijde na řadu ukázka několika duelů a to jak napříč historií naší, tak i zahraniční. V závěru kapitoly hodlám uvést i případy duelů kuriozních.

4.1 Příklady ordálů soubojem

Prvním případ zaznamenaného ordálu soubojem můžeme najít již v Dalimilově kronice. Je samozřejmě nutné dodat, že výše zmíněná písemná památka, by neměla být zdrojem relevantních historických informací. „*Než těžko věřiti svědectví tomuto* (viz. níže). *Dalimil jest pramen velice pozdní na dobu Svatopluka moravského, a nemůže proto býti spolehlivým dokladem pro tento fakt historický*“.⁵¹ Jak již bylo výše zmíněno, jednalo se tedy o souboj Svatopluka Moravského, který přišel na císařský dvůr v přestrojení za mnicha. Dalimil nám tento ordál soubojem líčí následovně:

"Kniežata, račte poslúchati!

Mú mi zemiú otjal bez práva,

a má žena jest' v jeho dvoře ješče zdráva."

Svatopluk a císař se začnou přít, následně Svatopluk prohlásí:

"Toho chciu svým mečem dolíčiti."

Tento návrh je ze strany knížat s radostí přijat a následuje ordál soubojem.

"Mnich tej řeči počě prositi roka,

ciesář na-ň vyvržě svého soka.

⁵¹ Tobolka, V., Z O staročeském souboji soudním (sedání) , Časopis společnosti přátel starožitností českých, Praha, 1894, s.20

Pojide ciesařov sok v okol a zpievaje

a na mnicha nic netbaje.

mnich, dosáh mečě sedacieho,

přětě soku ščit, i jej samého."⁵²

I přes charakter informací obsažených v Dalimilově kronice musíme s přihlédnutím k tomuto úryvku přiznat jasnou existenci ordálu soubojem. Nejde zde o fakt, stal-li se ordál tak, jak jej autor Dalimilovy kroniky popisuje, ale o skutečnost, že už v době sepsání byl ordál mečem pevně zakotven v právním povědomí. Z naprosto stejného zdroje-tj. Dalimilovy kroniky se můžeme dočíst ještě o dalším ordálu soubojem, na jehož počátku stála krevní msta. Celá událost se stala roku 1315 a jednalo se o spor mezi Rudolfem z Košic a Věňkem (bez dalšího upřesnění, nicméně podle toho, že se mohl účastnit ordálu soubojem a že měl panoše, můžeme usuzovat, že byl stavu rytířského).

„Léta ot narozenie syna božieho

Po tisiúciu po třech stech po deseti pátého

Pro mužobojstvo sta sě súd neslýchaný,

ni v českej zemi vídaný.

Rudolt z Košic zabi panošiu Věňkovi, súsědu svému,“

Následně Věnek zabil Rudolfovi z Košic syna. Rudolf mu však naoplátku zabil syna jeho. Aby se předešlo dalšímu krveprolití při krevní mstě, byli oba výše jmenovaní předvoláni do Hradce, aby se podrobili božimu soudu.

„pro to Věněk zabi syna jemu,

pak Rudolt zabi Věňkovi syna.

I by to tak veliká vina,

Že jie nemože i jeden uložit,

až jima musichu okol v Hradci učiniti.“

⁵² Tobolka, V., Z O staročeském souboji soudním (sedání) , Časopis společnosti přátel starožitností českých, Praha, 1894, s.20

Dále popsany průběh ordálu je velice kuriozní, neboť spíše než boží soud připomíná rytířský turnaj. Každá ze stran byla oděna v jinak barevném odění (Rudolfovi příznivci v zelené, Věnkovo pak v červené), dostavila se ve zbroji a celý souboj se konal, alespoň tak začal, koňmo.

Šest a šest dobře oděných

a na jednostejných koních

proti sobě v okol jeli

a tak se silně v okole zavřeli.

Rudoltovci jmiechu na oděniu sukně zelené

a Věnkovici v červené.

Rudolftovici sě prvé dobře jmějichu

ale smysleti nechtietu

že, když porazili kterého,

nechali choditi jeho.

A ten, jenž pěš chodieše

najviece jim škodiše.

Ale Věňkovici, když kterého srazili,

ihned jeho ku podáníu připudili.

Tak Věňkovici i získachu.⁵³

Z textu vyplývá, že obě strany do souboje nastoupili koňmo, nicméně poté strana Věnkovců bojovala i pěšmo, díky čemuž zvítězila. Naskýtá se tedy otázka, lze-li vůbec hovořit o božím soudu. Je vidno, že nebyla předem dané pravidla a ani o nějakém vyrovnání šancí (stejná výzbroj a výstroj atd.) není v zápise zmínky.

Dalším, možná méně spektakulárním, zato rozhodně více „ordálovým“ byl boží soud mezi dvěma francouzskými měšťany. K samotnému souboji došlo roku 1455 v severofrancouzském městě Valenciennes. Jednalo se o soudní spor mezi dvěma měšťany (jmenovitě Plouvier a Mahuot), kdy jeden z nich obvinil druhého ze zákeřné

⁵³ Tobolka, V., Z O staročeském souboji soudním (sedání) , Časopis společnosti přátel starožitností českých, Praha, 1894, s. 21

vraždy bratra žalobce. Obviněný nepopíral, že bratra žalobce skutečně zabil, nicméně tvrdil, že se tomu tak stalo v čestném souboji. Oba byli schopni přísahat na pravdivost svého tvrzení a tak soud nařídil ordál soubojem.⁵⁴ Boží soud měl proběhnout před zraky samotného burgundského vévody Filipa Burgundského. Pro účely konání byla zbudována kruhová aréna (ohraničena nejspíše dřevěným plotem-obr.2) s jedním vchodem. V den konání souboje se oba účastníci s předstihem dostavili do kostela, oděni v černém splývaném šatu. Zde se vyzpovídali a následně přísahali na kříž. Obsah přísahy není znám, lze však dovodit, že se nejednalo o přísahu ordálovou, spíše jakési prohlášení, že oba účastníci si stojí za svou pravdou. Poté jim byly oholeny vlasy, ostříhány nehty. Následně vstoupili do arény, již bez bot. Oba pozdravili vévodu a znovu přísahali na Bibli. Následně jim byl dán čas na doodění se. Předepsán byl oděv sešněrovaný z kůže a natřený tukem- aby se zamezilo přechodu souboje v zápas. Poté jim byl přinesen popel, aby si mohli odstranit tuk z rukou. Co do výzbroje, dostali oba účastníci po jednom štítu s namalovaným obrazem svatého a jeden kyj z javorového dřeva. Ještě před samotným začátkem božího soudu byla vložena oběma účastníkům do úst porce cukru, aby absorbovala sliny. Následně byl dán pokyn k zahájení souboje. Mahout, který si ještě před samotným zahájením nabral do ruky hrst písku, ho nyní vmetl svému sokovi do obličeje. Plouvier byl sice oslepený a upustil kyj i štít, nicméně se vrhl vpřed a naslepo vykopl proti nepříteli. Zasáhl Mahouta do břicha a sám Mahout také upustil jak štít, tak kyj. V tuto chvíli se boží soud změnil ve rvačku. Plouvier se pokusil Mahoutovi vydloubnout oči, nicméně neuspěl a Mahout se mu zakousl do prstů. Souboj pokračoval dál a Plouvier vykloubil Mahoutovi ruku. Ten, poražen, ležíc na zemi, prosil o milost. Následně byl prohlášen za poraženého-tudíž vinného a odveden na šibenici, kde byl popraven. Přítomná šlechta shledala tento souboj za velmi nepodařený⁵⁵ Dolínek však závěr souboje líčí poněkud jinak. „*Příbuzný zabitého byl sice v souboji krvavě raněn, ale svého soupeře kyjem ubil. Tím byla prokázána vina zabitého, a přestože byl již mrtvý, soudce jej odsoudil k pověšení na šibenici*“⁵⁶ Ať už skončil souboj jakkoliv, shledávám (a nejen já) tento příklad božího soudu za naprosto ukázkový.

⁵⁴ Dolínek, V. Kniha o soubojích, Praha: Naše vojsko 2009, s. 14

⁵⁵ Vaverka, R. Hans Talhoffer, dostupné na <http://www.myschwerk.webzdarma.cz/>

⁵⁶ Dolínek, V. Kniha o soubojích, Praha: Naše vojsko 2009, s. 15

Bez zajímavosti nejsou ani dva další ordály na našem území. Byť se fakticky nikdy nekonaly, rozhodně stojí za alespoň krátkou zmínku. První případ se měl udát roku 1345. Šlo o výzvu polského krále Kazimíra Janovi Lucemburskému, aby místo střetu vojsk, došlo pouze ke střetu jejich velitelů. Jan Lucemburský, který si velmi vážil rytířských ctností, však souboj odmítl podstoupit, neboť tou dobou byl již slepý. Vzkázal tedy králi Kazimírovi, že aby byl souboj vyrovnaný, musel by se i on oslepit. Kazimír samozřejmě tuto výzvu nepřijal a ze souboje sešlo. Další ze zapomenutých soubojů naší historie, který se vlastně ani nestal, byla výzva Jiřího z Poděbrad Matyáši Korvínovi z roku 1470. Matyáš však souboj odmítl.⁵⁷

4.2 Duel

Jak již bylo v úvodním odstavci této kapitoly řečeno, je nutné nejprve správně definovat, co to vlastně duely jsou, kdy a v jakých formách se vyskytovaly. Navíc duely jako takové byly velice populární, a proto často zakazovány, takže na příhodných místech rozhodně neopomeneme zmínit různé právní i jiné dokumenty, snažící se tuto populární zábavu šlechty zakázat, nebo alespoň omezit.

Co to tedy vlastně duel je. Zmínky o jednotlivých osobních soubojích nalézáme již v 13. a 14. století.⁵⁸ Na našem území máme pevné podkladové materiály až na století čtrnácté. „*Jakožto souboje pouze osobní a nikoli soudní zaznamenány jsou v následujících na to letech dva případy, a sice bili se roku 1352 z neznámé příčiny pan Vilém z Landštejna a pan Jindřich z Hradce, roku 1361 pak Sezema z Dobrušky, muž povahy násilnické a milovník svárů i bojů, se svým strýcem a sousedem Janem z Potštejna, jenž byl z několika zločinů obvinil a konečně i k souboji vyzval.*“⁵⁹ Duelem lze, tedy alespoň z počátku, označit mimosoudní řešení konfliktu, zpravidla mezi osobami šlechtického postavení, které eskaluje až do osobního souboje. Byť výše zmíněné duely nejspíš neměly povahu boje o šlechtickou čest, později se právě tento rys stává hlavním stavebním kamenem pro osobní duely v jejich moderní podobě. Okruhy osob, jež se duelů mohly účastnit je poněkud odlišný od ordálů. První skupinou je

⁵⁷ Svátek, J. Dějiny poprav a katů v Čechách. Praha: Havran, 2004, s. 200

⁵⁸ Dolínek, V. Kniha o soubojích, Praha: Naše vojsko 2009, s. 20

⁵⁹ Svátek, J. Dějiny poprav a katů v Čechách. Praha: Havran, 2004, s. 197

samozeřejmě aristokracie, která na svou čest velmi dbala a byla ochotná se kvůli ní i bít. Druhou skupinou, která se začíná formovat především v průběhu třicetileté války jsou důstojnické sbory v armádách. „*Důstojnická místa zpočátku obsazovali šlechtici, ale jak se armády početně rozrůstaly, začali na důstojnická místa přicházet i neurození lidé z měšťanských kruhů.*“⁶⁰ Zde se celkem logicky naskýtá paralela k případům účasti měšťanů v ordálech, kteří ač měli soupeřit kyji, volili raději zbraně ušlechtilejší, tudíž meče. Třetím okruhem byly osoby veřejně činné. I ty musely dbát na svou čest a také ji hájit. Nebyly výjimkou případy, kdy proti sobě stanuli dva političtí rivalové například kvůli nepodloženému nařčení z korupce. Do čtvrtého okruhu lze s několika výhradami zařadit studentstvo. Studenti se samozřejmě mohli účastnit duelů klasických, nicméně duely mezi studenty samotnými, řídící se poněkud odlišnými pravidly, se nazývají mensury. Navíc samotné mensury ve svém posledním stádiu byly již natolik vzdáleny skutečnému souboji, že spíše než dramaticky, působily komicky, a proto se jimi v této práci zabývat nebudeme. Předposlední, pátou, kategorií okruhu osob, které se mohly duelů účastnit jsou osoby civilní, bez nějaké významnější funkce. Nicméně nebylo ničím zvláštním, když například měšťan, pobouřen chováním důstojníků, jednoho z nich vyzval na souboj. Šestou a poslední kategorií jsou ženy. Jejich oddělení od kategorie páté není v tomto případě nijak diskriminační, neboť soubojů žen bylo velmi málo, mimo Francii a USA prakticky neexistovaly. I tak ale stojí rozhodně za zmínku.

Vlastní průběh souboje, stejně jako u ordálů byl velmi ritualistický a bylo nutno dodržovat velice přísná pravidla. Je samozřejmé, že tyto pravidla se během tří století existence soubojů značně měnila a regionální výjimky (opět jako u ordálů) nebyly ničím neobvyklým. Abychom mohli osobní souboj označit za duel (a ne za pouhou šlechtickou potyčku) je nutno splnit tyto základní předpoklady

- *Na počátku bylo nutné aby došlo k urážce, přičemž uržený i ten, kdo urazil, museli pocházet z vyšších společenských vrstev (V tomto ohledu s autorem poněkud nesouhlasím, povětšinou bylo dostačující, pokud patřili do nějaké výše zmíněné kategorie. Nicméně pokud byla vyzyvatelem osoba nižšího společenského postavení, mohl to být důvod k odmítnutí souboje)*
- *Uražený svého protivníka vyzval na souboj a ten výzvu přijal*

⁶⁰ Dolínek, V. Kniha o soubojích, Praha: Naše vojsko 2009, s. 22

- *Oba soupeři si vybrali své sekundanty a ti za ně dojednali čas, místo a způsob souboje*
- *Souboj se konal za dohledu sekundantů, kteří zajišťovali dodržení stanovených podmínek⁶¹*

Pokud byly tyto podmínky dodrženy, mohlo být přistoupeno k samotnému duelu. Jelikož souboje byly často postaveny mimo zákon a nejen přímá účast (duelanti), ale i spoluúčast (sekundanti) byla mnohdy trestána. Samotné souboje lze podle jejich průběhu rozdělit na dvě, potažmo tři kategorie. Prvním, nejstarším, byl souboj pouze za pomoci zbraní chladných. V šestnáctém století především za pomoci kordů a rapírů (zbraň speciálně zkonstruovaná pro duely, velmi vhodná k bodání). Ve století devatenáctém začíná tyto zbraně vytlačovat šavle, nicméně souboj šavlí se nestává žádným pravidlem a především kordy jsou používány v hojné míře nadále. U modernějších duelů byl často kladen požadavek, aby zbraně byly zhruba stejné u obou duelantů. Druhým možným způsobem konání duelů je duel za pomoci zbraní střelných. Pověstinou se jednalo o zbraně párové (tj. naprosto identické) a především jednoranné. I z tohoto pravidla jsou výjimky, nicméně jedná se většinou o případy modernější a značně kuriózní. Na zbraně jako takové bylo kladeno mnoho požadavků, například nesměly mít napínáček⁶², často se vyskytovaly exempláře prakticky bez mířidel, nebo drážkování hlavně. Třetím typem duelů byl způsob kombinovaný. Použilo se jak zbraní palných, tak chladných. Rivalové mohli například jednou vystřelit a pokud nezasáhli, nebo svá zranění neshledávali dostačujícími a chtěli v souboji dále pokračovat, bylo přistoupeno k boji zbraněmi chladnými. Za zmínku jistě stojí i dva odlišné přístupy k souboji s pistolemi. Při prvním z nich duelanti stříleli z předem vytyčené vzdálenosti, jakýkoliv krok, nebo pohyb se trestal. Druhým, někdy nesprávně označovaným za ruský, je typ, kdy mezi duelanty byly umístěny improvizované bariéry (literatura uvádí např. zapíchnuté vycházkové hole, nebo kabáty⁶³), k nimž mohli oba duelanti přistoupit a snížit tak vzdálenost mezi sebou. Tím také logicky zvýšili své šance zasáhnout, ale logicky i být zasaženi. U pistolových duelů, jakož i u duelů chladnými zbraněmi mohl být souboj ukončen po prvním zásahu (souboje do první krve), smrtí jednoho (nebo

⁶¹ Dolínek, V. Kniha o soubojích, Praha: Naše vojsko 2009, s. 22

⁶² Jedná se o zařízení minimalizující odpor spouště, díky kterému je možno ze zbraně vystřelit bez obav ze „stržení“ rány vinou tvrdé spouště.

⁶³ Např. dobové soubojové příručky Ehren- Codex

obou) účastníků, ale i bez prolití krve- např. když jeden z duelantů minul a druhý úmyslně vystřelil do vzduchu. Řešení takovýchto situací bylo ovšem mnohdy problematické a záleželo pouze na sekundantech, jestli daný souboj ukončí.

4.3 Příklady duelů

Byť český národ na rozdíl od jiných soubojům příliš neholdoval, uvedu zde alespoň několik příkladů soubojů na našem území. Pro první z nich nemusíme chodit daleko, neboť se jedná o duel mezi Kryštofem Vilémem Harantem a Rudolfem z Kolovrat, který se stal na tehdejší předměstí Plzně 4. června 1614.⁶⁴ V tomto souboji zvítězil Kryštof V. Harant. Dalším, poněkud zajímavějším, byl duel, kterého se účastnil náš známý malíř Karel Škréta. V něm se střetl se svým kolegou, nizozemským malířem Ondřejem Oktavianem Pierrem. Souboje mezi umělci nebyly v té době nic výjimečného, nicméně nesmíme zapomínat, že se psal rok 1673 a Škrétovi bylo v té době již 63. I přes svůj zralý věk dovedl svého soupeře usmrtitv souboji na kordy, neboť v mládí studoval v Itálii, kde se mimo jiné vyučil duelovému šermu.⁶⁵

Dalším případem duelu u nás je souboj mezi Karlem Vršovcem Sekerky ze Sedčic s hrabětem Františkem Antonínem Nosticem. Celý spor vznikl kvůli ženě, hraběnce Vršovcové a konal se 29. března 1752 v Pražské královské oboře (ve Stromovce). Jednalo se o souboj za pomoci pistolí na vzdálenost dvaceti kroků, sekundanty byli ustaveni hrabě Clay a hrabě Hartig. Ze souboje vyšel vítězně hrabě Nostic, nicméně právní následky postihly všechny zúčastněné (souboje byly v té době v Praze zakázány). Oba sekundanti, i sloužící, obou pánů, kteří na místě pomáhali s přípravami, byli krátkodobě uvězněni. Hrabě Nostic byl odsouzen, krátce na to však omilostněn a pouze mu byl přikázán pobyt na zámku Trmice v Ústí nad Labem

⁶⁶ Nyní si uvedeme několik příkladů duelů , ve kterých figurovaly ženy. Na našem území bohužel nenalezneme žádný příklad, a proto se budeme muset přesunout do Francie, kde odlišné sociální postavení žen dovolovalo větší volnost. I tak se ovšem vždy jednalo o duely velice ojedinělé. Roku 1665 se v Paříži střetly dvě dámy v pistolovém souboji na koních. Jednalo se o slečnu de la Nothe a paní de Pré l'Abbé.

⁶⁴ Dolínek,V. Kniha o soubojích, Praha: Naše vojsko 2009,s 76

⁶⁵ Tamtéž

⁶⁶ Dolínek,V. Kniha o soubojích, Praha: Naše vojsko 2009,s 77

Slečna de la Nothe byla zasažena do stehna a tím celý spor skončil.⁶⁷ Důvod jejich sporu se nám nedochoval. U dalšího případu souboje dvou dam se nám však důvod jejich pře zachoval. Markýza Nesle a komtesa Plignac byly obě milenkami jednoho muže, který je omylem pozval na stejnou hodinu. Toto setkání vyvrcholilo v pistolový souboj, ve kterém byla markýza Nesle lehce zraněna. Mimo francouzskou půdu jsou ženské duels ještě vzácnější. K jednomu takovému případu došlo roku 1701 v italském městě Turinu. Svou roli zde opět hrála vzájemná žárlivost a spor o jednoho muže a tak proti sobě stanuly dvě markýzy- de Bellegarde a de Rocca v souboji na kordy. Obě utrpěly těžká, zranění.⁶⁸ Kuriozní případ nalezneme také v Anglii. Zde se měla paní Elphiston hanlivě vyjádřit o vzhledu paní Braddock, což vyústilo v kombinovaný souboj. Paní Braddock skončila s prostřeleným kloboukem, paní Elphiston se sečným poraněním ruky.⁶⁹ Ještě kurioznějšími případy však byly souboje muže s ženou. Ve své době se jednalo o něco téměř nepřipustného.

Jen málokterý muž by danou výzvu přijal a proto se ženy mnohdy musely svou pravou identitu skrývat pod mužskými převleky.⁷⁰ Pokud muži skutečně vyzvala žena, dostával se on sám na velice tenký led. Z historie známe případy, kdy dobře nedopadli ani ti , kteří souboj odmítli, ani ti , kteří se souboje nakonec zúčastnili. Typickým, i když poněkud smutným, reprezentantem je námořní důstojník Duprez. Toho roku 1777 vyzvala na souboj jistá slečna Leverrier. Duprez výzvu přijal a jako vyzvaný měl právo na výběr zbraně. Rozhodl se pro pistole a když duel začal vystřelil do vzduchu. Záměrný výstřel mimo (do země, nebo do vzduchu) znamenal v souboji snahu o klidné vyřešení sporu, nicméně rozhodně to nebyl akt obligatorní pro druhou stranu. Slečna Leverrier se tím cítila dotčena a sama svým výstřelem soupeře smrtelně zranila. Ale ani odmítnutí souboje se ženou nemuselo být vždy ku prospěchu. Roku 1845 vyzvala známá pařížská tanečnice Lola Montez (vlastním jménem Marie Gillbert) na souboj pařížského novináře, který se o ni hanlivě vyjádřil. Ten však souboj odmítl (můžeme se dohadovat, jestli ho k tomu vedli pohnutky gentlemanské, nebo spíše fakt, že Lola Montez byla dcerou důstojníka a mistrně ovládala jak střelbu, tak i šerm). Nedlouho po

⁶⁷ Dolínek,V. Kniha o soubojích, Praha: Naše vojsko 2009,s 67

⁶⁸ Dolínek,V. Kniha o soubojích, Praha: Naše vojsko 2009, 70

⁶⁹ tamtéž

⁷⁰ Např. komtesa Saint-Belmont, která v mužském oblečení podstoupila souboje jako rytíř de Saint-Belmont

odmítnutí souboje se oba potkali na ulici, což vedlo k tomu, že stále rozrušená Lola novináře bez skrupulí zpolíčkovala.⁷¹

V závěru kapitoly bychom neměli opomenout alespoň některé soubojové kuriozity. Život Otty von Bismarcka je do značné míry dobře zmapován. Víme, že se účastnil nejen studentských mensur, ale i skutečných soubojů. Kuriozním duelem, který se bohužel neuskutečnil, a o jehož pravosti se vedou diskuze, je souboj s profesorem Rudolfem Virchowem. Celý incident se měl odehrát roku 1863. Otto von Bismarck byl v té době pruským ministerským předsedou, zatímco Rudolf Virchow byl poslancem pruského parlamentu a řadil se mezi Bismarckovi protivníky. Virchow jako vyzvaný měl právo na volbu zbraně. Předal tedy sekundantům dvě stejně vyhlížející klobásy, o nichž prohlásil, že jedna je nakažená bakteriemi svalovce *Trichinella*⁷². Bismarck si pak měl jednu vybrat a zkonzumovat, druhá by pak připadla Virchowovi.⁷³ V dějinách moderních států se prakticky nevyskytuje velké časové období, kdy by souboje nebyly zakázány stání mocí, popřípadě, kdy by nebyla velká skupina jejich odpůrců. Na našem území byl první zákaz duelů vydán králem Ferdinandem roku 1527. Nermalou ranou pro české soubojnictví bylo zrušení cechu svobodných šermířů roku 1726, který svou největší slávu měl tou dobou již dávno za sebou. Navíc od roku 1712 již platil mandát proti soubojům, vydaný císařem Karlem VI. V zakazování soubojů dále pokračovala i Marie Terezie, která roku 1752 vydala všeobecný zákaz soubojů. Horlivým odpůrcem duelů byl i její nástupce Josef II.⁷⁴

⁷¹ Dolínek, V. Kniha o soubojích, Praha: Naše vojsko 2009, s 71

⁷² Jedná se o parazitickou hlístici, žijící ve svalové hmotě.

⁷³ Dolínek, V. Kniha o soubojích, Praha: Naše vojsko 2009, 102

⁷⁴ Svátek, J. Dějiny poprav a katů v Čechách. Praha: Havran, 2004, s 2001- 225

Závěr

Tímto bodem dospěla má bakalářská práce na téma Iracionální důkazní prostředky – ordál soubojem do svého konce. Ještě před samotným shrnutím každé kapitoly a vyvození závěrů z ní, by se slušelo poznamenat, že téma, které jsem si dobrovolně vybral mě osobně při hlubším studiu velice překvapilo. Očekával jsem, že o daném tématu bude zpracováno množství obsáhlých a podrobných knih, s velkým počtem detailně zaznamenaných případů. Realita se ukázala být poněkud odlišnou. Spoustu knih se sice o ordálech zmiňuje, málokdy jim však věnuje více než pár stránek, někdy i jen pár řádků. Přitom se však jedná o fenomén v historii značně rozšířen. Pokud se už nějaká kniha ordály a ordály soubojem zvláště zabývá, jedná se o publikaci zastaralou a v mnoha ohledech již překonanou. Nicméně během studia dané problematiky jsem našel i díla velmi kvalitní a dovoluji si tvrdit, že s jejich pomocí by se daná materie dala zpracovat i formou diplomové práce. Účelem tohoto textu tedy není všeobsažné zpracování ordálů a především božích soudů soubojem. Záměrem této práce je spíše nastínění problematiky a její zjednodušené vysvětlení. V textu samotném jsem si mnohdy dovolil formulovat vlastní myšlenky, ale trůfám si tvrdit, že ve všech případech vždy podložené fakty.

První kapitola se měla věnovat vysvětlení pojmu, což, jak jsem již několikrát napsal, považuji za klíčové. Tuto kapitolu jsem si dovolil napsat poněkud delší, než bylo původně v plánu, nicméně mně přišlo podstatné objasnit základní pojmy do všech možných rovin a práce tím doufám neutrpěla.

Druhou kapitolu, která měla ukázat ordál v obrazu doby jsem naopak značně zkrátil. Důvodem pro to byl fakt, že následně v textu docházelo ke zbytečné duplikaci jednotlivých faktů (tzn. opakoval by se stále dokola jeden a ten samý úryvek), nicméně i tak jsem se pokusil v této kapitole nastínit některé dokumenty, které by zájemce o danou problematiku neměl přehlédnout, a pokud se o nich dále v textu zmiňují jen okrajově, jejich detailnější rozbor dostal své místo právě zde.

Třetí kapitola s názvem konec ordálů pojednává nejen o faktickém ukončení používání ordálů jako důkazních prostředků, ale také slouží jako nástin pro další kapitolu, která podrobněji rozebírá fenomén duelů. Ve třetí kapitole je presentováno několik možných

variant, názorových proudů chcete-li. Původním záměrem bylo jeden z nich s jistotou prokázat, nicméně i v závěru této práce nejsem schopen vyzdvihnout vědecky pouze jednu z nich, neboť pro každou z nich jsou validní důkazy.

Čtvrtá závěrečná kapitola obsahuje především příklady. Co se ordálů týče, rozhodl jsem se držet známějších a dobře probádaných příkladů ale snažil jsem se zmínit i české země. U duelů najdeme nejen jejich obšírnější definici, ale především větší množství kvalitně zdokumentovaných příkladů. Snažil jsem se postihnout nejen ty tradičnější, ale i duely málo známé a kuriozní.

Resumé

Subject of this study were iracional proofs in (mostly) medieval Europe with focus on judicial combat in history. I will try to sumarize the matter of this work in this short collum. Through the history there always was a need for proofs during the court trials. But today we uderstand them a little different.

Our ansestors use mutch wider palet of proofs and sometimes when they run out of racional options they use somethin we today call ordály or boží soudy. I tried tu sumarize the history of iracional proofs and come to conclusion that they were used in old Sumer, Egypt and that even Jews used to use them. Next I described few types of iracional proofs namely iracional proof with water (hot or drowning or swiming) and with steel (usually very hot). Then I present some theories about end of iracional proofs in czech lands and in the Europe.

Last part of this study contains mainly examples. Examples of medieval judicial combat mainly. But big part is dedicated to duels presented as sucesors of judicial combats.

Zdroje

Literatura

ADAMOVIČ, Karolina. *Světla a stíny středověkého práva*. Praha: Havlíček Brain team. 2007. 157s. ISBN 80-01-02079

ADAMOVIČ, Karolina; SOUKUP, Ladislav. *Prameny dějinám práva v českých zemích (I.)*. Plzeň: Fakulta Právnická 1996. 197s. ISBN 80-7082-284-8

DOLÍNEK, Vladimír. *Kniha o soubojích*. Praha: Naše vojsko. 2009. 160s.

ISBN 978-80-206-1060-7

JANIŠKOVÁ, Jana. *Šlechtické spory o čest na raně novověké Moravě*, Brno: Matice Moravská. 2007. 472s. ISBN 978-80-86488-47-9

KRAFL, Pavel. *Církevní právo v Čechách a na Moravě ve 13.-15. století*. In: *Sacri canones servandi sunt. Ius canonicum et status ecclesiae saeculis XIII-XV*. Praha: Historický ústav AV ČR. 2008. 123s. ISBN 978-80-7286-121-7

SCHELLE, Karel. a kol. *Vývoj trestního řízení*. Ostrava: Key-publishing s.r.o. 2012. 101s. ISBN 978-80-7418-139-9

SLUŠNÝ, Jaromír. *Historie mučení*. Praha: Nakladatelství XYZ . 2008. 285s.

ISBN 978-80-7388-071-2

SVÁTEK, Josef. *Dějiny poprav a katů v českých zemích*. Praha: Havran s.r.o. 2004. 232s. ISBN 80-86515-45-1

VOJÁČEK Ladislav, SCHELLE Karel, KNOLL Vilém. *České právní dějiny*. 2.vyd. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o. 2010. 704s. ISBN 978-80-7380-257-8

Internetové zdroje

TALLHOFER, H. Ambraser Codex, 1459,

Dostupné z: <http://www.schielhau.org/tal.html>

TOBOLKA, Z. O staročeském souboji soudním (sědání). Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze, 1894, roč.II,č.3.

Dostupné z: <http://www.historie.hranet.cz/>

Vaverka, R. Hans Talhoffer,

Dostupné z: <http://myschwerk.webzdarma.cz/talhoffer.html>

Knihy Numeri,

Dostupná z : <http://onlineb21.bible21.cz/bible.php?kniha=numeri>

Asociace pro renesanční bojová umění

Dostupné z: <http://www.thearma.org/>

Řád práva zemského,

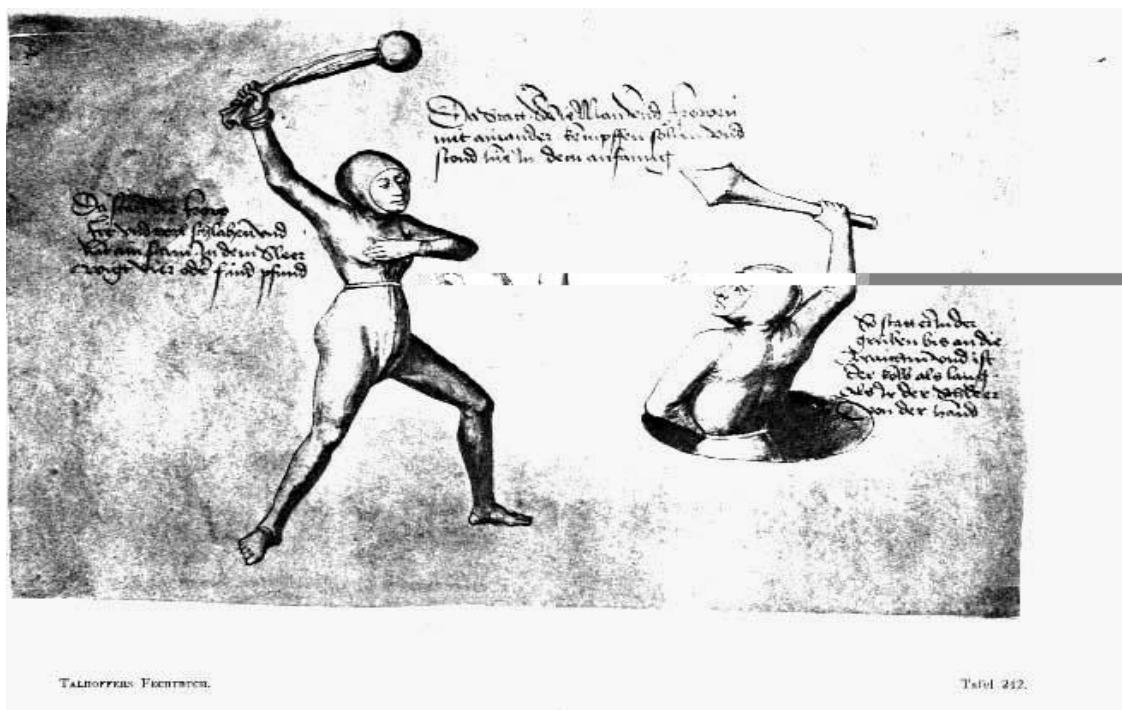
Dostupné na : <http://www.ucl.cas.cz/edicee/data/antologie/zliteratury/VZCL3/143.pdf>

LEESON,P. Trial by battle,

Dostupné z: http://www.peterleeson.com/Trial_by_Battle.pdf

Obrazové přílohy

příloha č.1 Ordál muže s ženou, Hans's Talhoffer Fechtbuch, dostupné z <http://www.aemma.org/>

příloha č. 2 Dřevěné ohrazení prostoru pro konání ordálu, Hans's Talhoffer Fechtbuch, dostupné z [http:// http://wiktenauer.com/wiki/](http://wiktenauer.com/wiki/)

